

WEÖRES SÁNDOR.

PSYCHÉ.

Egy hajdani költőnő írásai.

Papp Ágnes Klára

A megidézés változatai és a költői szerep Weöres Sándor. *Psyché. Egy hajdani költőnő írásai.* című művében

MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ.
BUDAPEST.

Elhangzott A Károli Gáspár Református Egyetemen rendezett Kötelezők – emelt szinten c. konferencián 2017. március 25.-én

Problémafelvetés

Milyen kérdéseket, a befogadás-történet milyen problémáit érinti a téma megjelölése?

- ☞ A *Psyché* műfaji besorolásának kérdése: vers-gyűjtemény, verses regény, regény, montázsregény, „életmű-imitáció” (elsősorban a 70-es, 80-as évek recepciójában)
- ☞ Weöres hagyomány-felfogásának kérdése:
 - ☞ a mű előzményei (elsősorban a *Három veréb hat szemmel* című antológia előmunkálatai) (a 70-es, 80-as évek recepciójában pl. Kenyeres Zoltán)
 - ☞ Intertextualitása (a 90-es évektől előtérbe kerülő kérdés pl. Schein G.)
- ☞ Weöres és *Psyché* figurájának viszonya 1.
 - Szerzőközpontú megközelítés:
 - ☞ A művet a hagyományos „szereplíra” körébe utaló értelmezések (korai recepció, pl. Kenyeres)

Problémafelvetés (folyt.)

☞ Weöres és Psyché figurájának viszonya 2.

Nyelvközpontú megközelítések :

- ☞ A „szereplíra” fogalmának problematikussága Weöres műve esetében (ld. Tarján Tamás, Bán Zoltán András)
- ☞ Ennek kérdésessége már Weöres korábbi költészetében is:
 - ☞ pl: *Negyedik szimfónia (Hódolat Arany Jánosnak)*; *Harminc bagatell*
- ☞ Ezekben az esetekben: a nyelv, az imitált stílus, műfaj teremti a vers szubjektumát: a versszubjektum a nyelv függvénye lesz
- ☞ „önkifejezés” (eszközszerű nyelvhasználat) helyett felelőtlen nyelvi játék

Problémafelvetés

A fentiek alapján megfogalmazható kérdések:

- ❧ Hogyan teremődik meg Psyché alakja („szerepe”) a műben, ennek fokozatai
- ❧ A mű egészének heterogenitása:
 - ❧ A szerzőség szempontjából (ezen belül: az intertextualitás kérdése)
 - ❧ Műfaji szempontból
 - ❧ Nyelvi heterogenitás
 - ❧ Történeti rétegzettség
 - ❧ Folyamatos határátlépések: fikció és „valóság” (referencializálható utalások) között

Hogyan teremődik meg Psyché alakja („szerepe”) a műben? Hogyan „ad arcot” a szöveg a hősnek?

Az alak megteremtésének fokozatai

1. A „Psyché tollából” származó szövegek:

- ❧ A mű **„magja”**: a **versgyűjtemény** (egyes darabjai már a *Merülő Saturnusban*):
 - ❧ tk. stílusimitáció
 - ❧ Psyché a megszólalás alanyaként „hangjaként” teremődik meg, aminek a befogadó „ad arcot” (antropomorfizálja)
 - ❧ Az „arc-adás” szempontjából különösen érdekesek az önreflexív versek:
 - ❧ „önéletrajzi” pl. *Éjszaka és virradat, Az oktalan, Epistola ennen magamhoz*
 - ❧ Életével, önmagával számot vető versek pl. *Tarantella, Psyché Confessioja, Thais keserve, Tükör előtt*
- ❧ A versekhez kapcsolódó **paratextusok** (címek, keltezés, megjegyzések), maga a versek sorrendje
 - (Pl: „Eme pásztori Idyllum megett valóságos történet rejlik...”, „Jegyzés az utolsó négy sorhoz: A bor aromája tsak az első néhány kortyban existál. stb...”.)
 - ❧ A hang mögött narratív identitást, égy életrajzzal, személyiséggel rendelkező alakot sejtetnek
- ❧ A versek által teremtett hangot tovább narrativizáló, de még mindig **a költőné vallomásaként színre vitt** (első személyű) prózai betétek
 - (*Ungvárnémeti Tóth László emlékezetére, Psyché levelei*)
 - ❧ Első személyű, de a vallomást tévőt narratív identitással felruházó szövegek

Hogyan teremődik meg Psyché alakja („szerepe”) a műben? Hogyan „ad arcot” a szöveg a hősnek?

2. A nem „Psyché tollából” származó szövegek

- ☞ tovább folytatják a fenti folyamatot, melynek során Psyché beszélő hangból, alanyból az elbeszélés tárgyává, látható, tapintható (!), befejezett alakká válik (átmenet: levélváltás)
- ☞ Ebből a szempontból indifferens, hogy a szöveg írója kitalált (Achátz Márton, Csernus Mariann reformkori (!) színésznő, a 20. századi kutató) vagy valós (pl. Ungvárnémeti, Kazinczy vagy Toldy Ferenc)
- ☞ Illetve az utóbbi esetben, hogy a szöveg intertextus (ld. U. T. L. művei vagy Weöres kompilációja (pl. Toldy Ferenc kritikája Psyché verseiről))
- ☞ **Psyché alakjának megteremtése: „hangból” „arc” ill. „test” teremtés:**
 - ☞ Narrativizálással: a lírai szubjektum köré narratív identitást teremt
 - ☞ Önreflexióval
 - ☞ Mások tekintete által (már a versekben is pl. Josó, Ficzkó, „vidor barátnék” stb., de erre a prózai, elbeszélő szövegek sokkal alkalmasabbak)
- ☞ E folyamat kölcsönössége
 - ☞ A Psychét megalkotó hangok szintén arcot kapnak: egymás tükrében teremődnek meg
 - ☞ egyszersmind saját világ, kor, értékrend jön létre általuk és körülöttük
Jellemző: a „párbeszédés” kommunikáció szerepe a műben (levelezés)
- ☞ Összefüggés a szövegrészek „szerzőségének” kérdésével

A szöveg heterogenitásának és az alakteremtés fokozatainak összefüggése

- ☞ A nézőpontok heterogenitásának összefüggése a szerzőséggel:
 - ☞ Ld. egymást teremtő tekintek
- ☞ Műfaji heterogenitás:
 - ☞ Lírai személyesség – Önéletírás – kölcsönös levélváltás – rá vonatkozó különböző műfajú szövegek
 - ☞ A lírai monologikusságtól a regényszerű „dialogikusság” felé mutatnak: egymást megvilágító nézőpontok, a figurák (elsősorban Psyché) alakjának többdimenzióssága
 - ☞ Regény in statu nascendi
- ☞ A mű intertextualitása
 - ☞ Sajátos hagyományfelfogása (ld. a főhősnő alakjának megteremtése szempontjából nem releváns a kérdés, hogy intertextusról van-e szó, ill. hogy ha nem, akkor az „elsődleges szerző” valós - pl. Toldy - vagy kitalált)
- ☞ Történeti rétegzettség:
 - ☞ Psyché saját korát megteremtő szövegek
 - ☞ Kiegyezés kora
 - ☞ Weöres jelenkora

A Psychéről alkotott kép, mint a korszakok rekonstrukciójának része
- ☞ Nyelvi heterogenitás: soknyelvűség
 - ☞ Nem magyarul írott szövegek, fordítások, nyelvek keveredése (makaróni-vers)
 - ☞ Ennek előzményei Weöres életművében (*Mezzofanti bíboros...*, *Negyedik szimfónia 3.*, *Magyar-latin vers*, *Barbár dal*, stb.)

A „soknyelvűség”, a heteroglosszia tapasztalata Weöresnél

A „soknyelvűség” fogalma (Mihail Bahtyin):

(Mihail BAHTYIN: *A szó a regényben*)

- ☞ A „nyelv” fogalma: nemcsak természetes nyelv, hanem „beszédmód” (pl. egy társadalmi réteg, egy kor, egy műfaj „nyelve”)
- ☞ Soknyelvűség: a nyelvek egymás mellett létezésének következménye annak tudatosulása, hogy a saját „nyelvünk”, beszédmódunk is csak egyike a lehetséges nyelveknek: relativizálódás (az abszolút, nyelvtől független igazságok kétségbevonása). Az egymást megvilágító nyelvek.
- ☞ A nyelvek egymást megvilágításának, relativizációjának egyik útja a stílusimitáció, a (tágon értelmezett) paródia
- ☞ (Bahtyin elképzelése a költészet „egynyelvűségéről”, monologikusságáról és a regény „soknyelvűségéről”, dialogicitásáról)

A *Psychében*:

- ☞ Pl. egyes korok, irodalom-felfogások, műfajok „nyelveinek” keveredése a heterogén műben – e nyelvek megvilágítják, relativizálják egymást (pl. az irodalomfelfogás változása a *Psyché* költészetéről alkotott vélemények tükrében; vagy Toldy F. és *Psyché* „vitája”)
- ☞ Magának a szövegnek a stílusimitáció volta, paródisztikussága (tág értelemben)

Világirodalmi kontextusba helyezés

Linda Hutcheon „historigrafikus metafikció” fogalma:

- ☞ A posztmodern próza egyik sokat hivatkozott meghatározása
- ☞ Példái: Eco: *A rózsza neve*, Doctorow: *Ragtime*, John Fowles: *A francia hadnagy szeretője*, García Marquez: *Száz év magány* stb.
- ☞ (A magyar befogadás a fogalmat eddig csak szűken, az ezredforduló ún. „áltörténelmi regényei” – Háy János, Láng Zsolt, Márton László - kapcsán használta, pedig Hutcheon tágabban, a posztmodern hagyományfelfogás körében értelmezi – mint ez a példáiból is kitűnik)

☞ Jellemzői:

☞ Parodisztikusság (tág értelemben: nyelvek, művek, hagyományok szabad felhasználása): „Parodizálni nem annyit jelent, mint lerombolni a múltat, hanem megőrizni, egyszersmind meg is kérdőjelezni”

Vö. PSYCHÉ: maga a mű stílusimitációk sora

☞ A múlt mint szöveg érzékelése/felhasználása/megteremtése. Következmény: a „világ” mint szövegek, diskurzusok világa jelenik meg

Vö. PSYCHÉ: intertextualitás; egy a magyar irodalomban nem létező hagyomány „rekonstrukciójának” szándéka Weöres nyilatkozatai szerint

☞ Önreflexivitás: saját szövegszerűségére, megalkotottságára figyelmeztet (ld. „metafikció”)

Vö. PSYCHÉ: a költő önreflexiói; a szövegek egymásra való reflektálása

☞ A „világ” mint szövegek, diskurzusok világa jelenik meg. Következmény: a fikció fogalmának kitágítása, általános érvényűvé tétele, történelem – történet – fikció elkülöníthetlensége

Vö. PSYCHÉ: valós személyek szabadon, fiktívként való felhasználása (pl. Psyché találkozása Kazinczyval, Beethovennel), és kitalált szereplők valósként való beállítása (pl. Psyché mint U.T.L. múzsája)

Világirodalmi kontextusba helyezés

Hivatkozott szakirodalom 1.:

- ❧ A műfaját problémájáról összefoglalást ad:
 - ❧ MIKLÓS Pál, *Weöres Sándor Psychéje*, *Literatura*, 1974/4, 125-134.
- ❧ Weöres hagyomány-felfogásának, történetiség-fogalmának kontextusába helyezi a művet:
 - ❧ KENYERES Zoltán: *Weöres Sándor hagyományszemlélete*, <https://sites.google.com/site/kenyereszoltan/weoressandorirodalomszemlelete>
 - ❧ SCHEIN Gábor: *Weöres Sándor*, Elektra Kiadóház, 2001, 96-97 .
- ❧ A szerző-hős viszony kérdéséből indulnak ki a művet a hagyományos szereplőre körébe író elemzések:
 - ❧ KENYERES Zoltán: *Tündérsíp*, Szépirodalmi, 2008., 339.o.
 - ❧ TAMÁS Attila, *Weöres Sándor*, Akadémiai, 1978, 168-169)
- ❧ Szintén a szerző-hős viszony kérdéséből indul ki a szubjektum megformálásának narratív, szövegkompozíciós és műfaji feltételeit vizsgáló, és azt a posztmodernség körébe utaló Tarján Tamás
 - ❧ TARJÁN, Tamás, *Weöres Sándor: Psyché*, Akkord Kiadó, 2008.).

Hivatkozott szakirodalom 2.:

- ☞ E kérdésselvetést egy sajátos szemszögből világítják meg a feminista szempontú értelmezések. Erről összefoglalást ad:
 - ☞ HORVÁTH Györgyi, *Tapasztalás, hitelesség, referencialitás*, *Literatúra*, 1998/4, 417-427, HORVÁTH Györgyi, *Fiktív női szerzők a kortárs magyar irodalomban*, www.arkadia.pte.hu/magyar/cikkek/hgy_fiktivnoi
 - ☞ Ezt a bonyolult viszonyrendszert az olvasói szerződés oldaláról próbálja megragadni:
 - ☞ BÁN Zoltán András, *Bevezetés a Psyché-analízisbe* Beszélő, 1998. 3. szám
- ☞ A kérdésről részletesebben lásd:
 - ☞ PAPP Ágnes Klára: *Paródia, maszk és nyelv*, in: „tánc volnék, mely önmagát lejt” *Tanulmányok Weöres Sándorról*, szerk.: Bartal Mária et al., PIM Studiolo, Bp. 2014.
- ☞ Elméleti hivatkozások:
 - ☞ Antropomorfizáció, arc-adás: Paul de MAN: *Antropomorfizmus és trópus a lírában*, in: Paul de MAN: *Olvasás és történelem*. Osiris Kiadó, Bp., 2002.
 - ☞ Narratív identitás: Paul RICOEUR: *A narratív azonosság*, *Narratívák* 5., szerk.: Thomka Beáta et al., Kijárat, Bp., 2001.
 - ☞ Soknyelvűség: Mihail BAHTYIN: *A szó a regényben*, Gond-Cura, Bp. 2007
 - ☞ Historigráfiai metafikció: Linda HUTCHEON: *Historiographic Metafiction. Parody and the Intertextuality of History* http://ieas.unideb.hu/admin/file_3553.pdf